

Sühaym'ın şiirleri Sibeveyhi, Sa'leb, Zec-câci, İbn Side, İbn Yaîş, İbn Manzûr ve Sü-yûtî gibi eski grammer ve sözlük âlimlerince derlenip şevâhid (örnek) olarak kullanılmıştır. Divanı ilk defa Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ tarafından derlenmiş, daha sonra Ebû'l-Abbas el-Ahvel, Niftâveyh ve İbn Cinnî'nin rivayetleriyle (nüsha/divan) zamanımıza kadar gelmiştir (Sezgin, II/2, s. 310-311; *EP* [İng.], IX, 776). Ahvel ve İbn Cinnî rivayetlerinin Ebû Ubeyde rivayetine dayandığı belirtilir. Sühaym'ın şiirleri üzerine Batı dünyasında da çalışmalar yapılmış, Th. Nöldeke iki kasidesini, K. V. Zetterstéen de iki şiirini yayımlamıştır (bk. bibl.). Divanı ise Abdülazîz el-Meymenî tarafından neşredilmiş (Kahire 1369/1950, 1965), O. Rescher bu neşirden divanı Almanca'ya çevirmiş ve *Beiträge zur arabischen Poesie* adlı çalışması içinde yayımlamıştır (İstanbul 1956-1958, VI/2, s. 30-50). Edebiyat araştırmacısı Orhan Şaik Gökyay, İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde Sühaym'ın divanı üzerine bir mezuniyet tezi hazırlamıştır (Kut, s. 1). M. Hayr el-Hulvânî, *Sühaym 'Abdü Beni'l-Ĥaşhâs: Şâ'irü'l-ğazel ve's-şabve* adıyla hacimli bir inceleme ve eleştiri eseri kaleme almış (bk. bibl.), Ahmed Abdülvâhid, "Sühaym 'Abdü Beni'l-Ĥaşhâs" başlığıyla şairin hayatını, anekdotlarını, otantik ve intihal şiirlerini ele alan bir makale yazmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Sühaym, *Divân* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1369/1950, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-8; Cumahî, *Fuĥûlû's-şu'arâ*, I, 92-96, 172, 187-188; Muhammed b. Habîb, *Esmâ'ü'l-muġtâ-lîn* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, *Nevâdirü'l-maĥ-tûât*, VI içinde), Kahire 1374/1954, s. 272-373; İbn Kuteybe, *eş-Şîr ve's-şu'arâ* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1966, I, 111, 408-409; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eġâni*, Beyrut 1414-15/1994, XXII, 475-480; Hâlidîyyân, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed Yûsuf), Kahire 1965, I, 58; II, 19-20, 25, 42, 211, 246; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Simtû'l-le'âli fi şerĥi Emâli'l-Kâli* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1354/1936, s. 720-721; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), V, 141-142; Safedî, *el-Vâfi*, XV, 121-123; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 42-44; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 163-164; Süyûtî, *Şerĥu şevâhidi'l-Muġni* (nşr. A. Zâfir Kûcân), Beyrut, ts. (Menşûrâtü Dâri mektebeti'l-hayât), I, 325-328; Abdülkâdir el-Baġdâdî, *Ĥizânetü'l-edeb*, I, 258-268; II, 101, 102-106; IV, 429; VI, 383; X, 126; Th. Nöldeke, *Delectus veterum carminum arabicorum*, Berolini 1890, s. 51-52; O. Rescher, *Abriss der arabischen Literaturgeschichte*, Stuttgart 1925, I, 118-119; Brockelmann, *GAL*, I, 37; *Suppl.*, I, 71; R. Blachère, *Histoire de la littérature arabe*, Paris 1964, II, 318-319; Abduh Bedevî, *eş-Şu'arâ'ü's-sûd ve ĥaşâ'işühüm fi's-şîri'l-Arabi*, Kahire 1392/1973, s. 72-89; Sezgin, *GAS* (Ar.), II/2, s. 309-311; Zirikî, *el-Âlâm* (Fet-hullah), III, 79; Günay Kut, *Orhan Şaik Gökyay:*

Hayatı ve Eserleri, Ankara 1989, s. 1; B. Lewis, *Race and Slavery in the Middle East*, Oxford 1990, s. 28-29, 89; M. Hayr el-Hulvânî, *Sühaym 'Abdü Beni'l-Ĥaşhâs*, Beyrut, ts. (Dârü's-şarkî'l-Arabi), tür.yer.; a.mlf., *Sühaym 'Abdü Beni'l-Ĥaşhâs: Şâ'irü'l-ğazel ve's-şabve*, Beyrut, ts. (Dârü's-şark); K. V. Zetterstéen, "Zwei Gedichte des Suheim", *ZA*, XXVI (1912), s. 319-333; Ahmed Abdülvâhid, "Sühaym 'Abdü Beni'l-Ĥaşhâs", *Buĥûşü Külliyyeti'l-ugati'l-Arabiyye*, III/3, Mekke 1405-1406, s. 149-192 vd.; A. Arazi, "Suĥaym", *EP* (İng.), IX, 776-777. SÜLEYMAN TÜLÜCÜ

SÜKEYRİC

(bk. SEKİREC).

SÜLEYM b. KAYS

(سليم بن قيس)

Ebû Sâdık Süleym b. Kays
el-Hilâlî el-Âmirî el-Küfî
(ö. 76/695)

Şîa'ya dair temel itikadî dayanaklarla ilgili rivayetlerin atfedildiği tâbiî neslinden Şîi âlimi.

Şîi müellifleri hicretten iki yıl önce (620) doğduğunu naklederse de doğum yeri ve ailesi hakkında bilgi vermezler. Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde 16 (637) yılından önce Medine'ye gittiği rivayet edilen Süleym vaktini daha çok Hz. Peygamber'in sîretini öğrenmeye ayırdı ve İslâm tarihinin Şîiler'ce yapılan yorumunu destekleyici bilgiler topladı. Ayrıca Hz. Ali taraftarı olan Selmân-ı Fârisî, Ebû Zer el-Gıfârî ve Mikdâd b. Esved gibi sahâbilerden hadis dinledi. Hz. Ebû Bekir'in seçimiyle ilgili Sakîfe olayları hakkında Selmân-ı Fârisî, İbn Abbas ve Berâ b. Âzib'den elde ettiği bilgileri bir araya getirdi. Hz. Osman döneminde de söz konusu sahâbilerden hadis öğrenme ve yazma faaliyetini sürdürdü, Hz. Ali'nin hilâfeti zamanında rivayetleri toplayıp nakletti. Cemel ve Siffin savaşlarında Hz. Ali'nin yanında yer alarak savaştı, bu sırada vuku bulan olaylara dair bilgileri kaleme aldı. Yine Şîi kaynaklarına göre bu savaşların ardından, elinde on iki imamın ortaya çıkacağına dair haberlerin yer aldığı risâle bulunan bir hristiyan rahibinin bunu Hz. Ali'ye arzettiğini rivayet etti, ayrıca Ali'ye ait hutbeleri nakletti.

40 (660) yılında Nehrevan'da Hz. Ali'nin Hâricîler'le yaptığı savaşa katılan Süleym b. Kays, Kûfe'ye döndükten sonra halifenin şehid edilmesinden önce yanında bulundu ve vasiyetlerini yazdı. Hz. Ali'nin ölümünün ardından oğulları Hasan ve Hüseyin'in yanında yer alarak onlardan çeşitli rivayetler nakletti, Hz. Hasan'ın Muâviye ile yaptığı

barış antlaşmasına şahit oldu. Süleym'in adının Hz. Hüseyin'in şehid edildiği 61 (680) yılından sonraki olaylarda hiç geçmemesini Şîiler'i tutuklatan Ubeydullah b. Ziyâd'ın hapse attığı kişiler arasında bulunmasına bağlayanlar olmuştur. Onun on iki imamdan Ali Zeynelâbidin ve yedi yaşlarındaki Muhammed el-Bâkır ile görüştüğü; bu sırada zaman zaman Medine'ye gittiği bilinmektedir. 75 (694) yılında Kûfe Valisi Haccâc b. Yûsuf'un Hz. Ali taraftarlarını takip ettirdiği sırada her yerde aranan kişilerden biri de Süleym idi. Hakkında ölüm kararı verildiği için yazdığı kitabı yanına alarak çeşitli yerlerde gizlendikten sonra Şîiraz yakınlarındaki Nevbendicân şehrine gitti. Burada henüz on dört yaşında bir genç olan Ebân b. Ebû Ayyaş ile karşılaştı, iki yıl evinde misafir kaldı, böylece aralarında bir dostluk oluştu. Hz. Ali ve Ehl-i beyt ile onları destekleyen sahâbiler hakkında bildiklerini Ebân'a anlatıp kitabını ona teslim ettikten sonra öldü (*Kitâbü Süleym*, neşredenin girişi, I, 256-302).

İlk yazılı Şîi metni olma özelliği taşıyan (İbnü'n-Nedîm, s. 275; Ebû Abdullah en-Nu'mânî, s. 61), Şîa'nın esaslarını belirlemede temel kaynak kabul edilen ve bazılarınca "Şîa'nın ebcedi" diye nitelendirilen (Âġâ Büzürg-i Tahrânî, II, 152-153) ve *Aşlû Süleym*, *Şahîfetü Süleym*, *Kitâbü's-Sakîfe* gibi adlarla da anılan *Kitâbü Süleym*'i "münâvele" yoluyla Süleym b. Kays'tan alıp rivayet eden tek kişi 62 (681) yılında doğup 138 (755) yılında vefat eden Ebân b. Ebû Ayyaş'tır. Şîi âlimlerine göre Süleym b. Kays'ın ölümünün ardından Ebân b. Ebû Ayyaş *Kitâbü Süleym*'in içeriğini insanlara anlatmak amacıyla Basra'ya göç etmiş, orada kitabı Hasan-ı Basrî'ye arz etmiş, o da eserdeki rivayetleri Ali Şîası'ndan duyduğunu söylemiştir. Ebân hacca gittiğinde yanında İbn Ebû Seleme, Ebû't-Tufeyl Âmir b. Vâsile gibi sahâbilerin bulunduğu İmam Ali Zeynelâbidin'e de *Kitâbü Süleym*'i göstermiş ve içindeki bilgilerin doğru olduğuna dair teyidini alarak eserin Ehl-i beyt mezhebini yansıttığı inancını pekiştirmiş, daha sonra Basra'ya dönmüştür. *Kitâbü Süleym*'in muhtevasını yayma imkânı bulmuş, onu İmam Muhammed el-Bâkır'a okutup teyit ettirmiş, ardından gelenler de onların görüşlerini benimsemiştir.

Şîi müelliflerine göre Ebân bir gece Süleym'i rüyasında görmüş, o da ölümünün yakın olduğunu kendisine bildirmiş ve kitabını Hz. Ali Şîası'ndan birine emanet etmesini istemiştir. Bunun üzerine Ebân eserdeki rivayetleri bazı Şîiler'e nakletmek-

le birlikte kitabı, İmam Ca'fer es-Sâdık'a bağlananlardan İbn Uzeyne el-Küfî'ye baştan sona kadar okuduktan sonra teslim etmiş, ardından da vefat etmiştir. Daha sonra eser, onu istinsah eden İbn Ebû Umeyr, Hammâd b. İsâ ve Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî tarafından nakledilmiştir. Abdürrezzâk b. Hemmâm'a nisbet edilen nüshanın en eski yazması 332 (943) yılında vefat eden Muhammed b. Hemmâm ve İbn Ukde ile bir yıl sonra ölen Muhammed b. Subeyh'e aittir.

Bu kitabın râvisi olarak gösterilen Ebân b. Ebû Ayyâş, Şii müelliflerine ait eserlerde "Kitâbü Süleym'i uyduran, rivayetlerine itibar edilmeyen, gerçekten zayıf bir tâbiî" olarak tanımlanmış (*A'yanü's-Şî'a*, II, 102; VII, 293; Ebû'l-Kâsım el-Hûfî, I, 141), Sünnî âlimlerine ait eserlerde de kendisinden hadis rivayet etmenin câiz olmadığı belirtilmiştir (Zehebî, I, 124-129). Süleym b. Kays 76 (695), Ebân b. Ebû Ayyâş 138 (755) yılında vefat ettiği halde Süleym'in eserinde o sırada henüz ortaya çıkmamış olan on iki imama dair rivayetler yer almaktadır. Ayrıca kitaptaki rivayetlere göre imâmet, Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali ve oğlu Hüseyin'in soyundan gelen imamlara tahsis edilmiş, Hz. Ali dört kişi dışında bütün sahâbilerin irtidad ettiğini söylemiş, ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağını, bunların yetmiş ikisinin cehennemine gireceğini, Ehl-i beyt'e muhabbet beslediğini söyleyenlerden de sadece Hz. Peygamber'in vasîsine (Hz. Ali) uyanların kurtuluşa ereceğini ifade etmiştir. Eserin içeriğinde şu iddialara da yer verilmiştir: Âhir zamanda Hz. İsâ nüzûl edecek ve on ikinci imam Muhammed b. Hasan mehdî olarak ortaya çıkacaktır. Resûl-i Ekrem vefatından önce etrafında bulunan Ehl-i beyt mensuplarına kalem getirmelerini söylemiş, kendisinden sonra müslümanların

sapıklığına düşmemeleri için bir risâle yazdırmak istemiş, fakat Hz. Ömer (müellifin kendi ifadesiyle "ümmetin Firavun'u") buna engel olmuştur. Yine bu eserde Hz. Ali'nin, Talha ve Zübeyr'in aşere-i mübeşşere arasında yer aldığına dair rivayetin uydurma olduğunu beyan ettiği, Kur'an'da, mevcut mushaftan farklı olarak nebîlerin yanı sıra ilâhî ilhamlara mazhar kılınmış bazı kişilerin (muahaddes) de insanlara gönderildiği, on iki imamın bu kişilerden olduğu, Hz. Ali'nin Kur'an'ı mushaf haline getirmek isteyen Hz. Ömer'e kendi yanında bulunan sayfaları göndermediği ve Kur'an'ın yalnızca Ehl-i beyt mensuplarına emanet edildiği kaydedilmiştir. Resûl-i Ekrem ile Ali b. Ebû Tâlib evrenden önce yaratılmış, peygamberlerle vefat Allah nezdindeki konumlarına Hz. Ali'nin velâyetini kabul ettikleri için ulaşmıştır. Süleym'in kitabı gerek râvisi Ebân b. Ebû Ayyâş gerekse ihtiva ettiği bir kısım bilgiler sebebiyle bazı Şîa âlimlerince de güvenilir bulunmamış, bazı âlimler ise bu az sayıda rivayetten hareketle kitabın bütününe uydurma sayılamayacağını dile getirmiştir (*A'yanü's-Şî'a*, II, 102-103; VII, 293-294; Ebû'l-Kâsım el-Hûfî, VIII, 219-227).

Süleym b. Kays'ın kitabında mevcut rivayetler tarihî olaylar bağlamında ele alındığında bunların III. (IX.) yüzyılın sonları ile IV. (X.) yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıktığını söylemek gerekir. *Kitâbü Süleym*'de on iki imam teorisinden söz edilmekle birlikte İsnâaşeriyye'nin on ikinci imamı kabul edilen Muhammed b. Hasan çok sonra 255 (869) yılında doğmuştur. Süleym ve Ebân'ın on iki imamdan bahsetmesini iki şekilde değerlendirmek mümkündür. Birincisi söz konusu rivayetin 260 (874) yılından sonra uydurulmuş, ikincisi de bunun Yeni Ahid'de geçen Hz. İsâ'nın on iki havârisi örneğinden (Matta, 10/5; 26/14)

hareketle Şîa'ya uyarlanmış olmasıdır. Nitekim Hz. Ali'nin soyundan gelecek olan mehdînin kıyametin kopmasından önce zuhur edeceğine ve ardından Hz. İsâ'nın gökten ineceğine dair rivayetin Sünnî kaynaklarında yer alan şeklinin de Kitâb-ı Mukaddes'teki tasvirlerle (İşaya, 11/1-10) benzerlik arzettiği görülmektedir. Öte yandan İsnâaşeriyye'nin ilk kaynaklarından İbn Şâzân en-Nisâbü'rî'nin *el-İzâh*'ında on iki imam ifadesine yer verilmemiş, mezhebin adı "Şîa" veya "Şîatü Ali" şeklinde kaydedilmiştir (s. 604-605).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 84, 99, 177; II, 133, 235; III, 120, 145; Süleym b. Kays, *Kitâbü Süleym b. Kays el-Hilâlî* (nşr. M. Bâkir el-Ensârî), Kum 1415/1995, II, 565-710, 794, 798, 803, 823-824, 847, 856-859, 879; ayrıca bk. neşreden giriş, I, 256-302; İbn Şâzân en-Nisâbü'rî, *el-İzâh* (nşr. Celâleddin Hüseyinî Urmevî), Tahran 1395, s. 604-605; *Bezâr, el-Bahrü'z-zehhâr* (nşr. Mahfûzrahman Zeynullah), Medine-Beyrut 1409/1988, II, 133, 235; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XI, 122; Mes'ûdî, *et-Tenbih*, s. 231; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut 1405, III, 179; IV, 16, 173; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 275; Ebû Abdullah en-Nu'mânî, *el-Gaybe*, Beyrut 1403, s. 61; Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl* (nşr. Ali M. Muavvaz v.dğr.), Beyrut 1416/1995, I, 124-129; *A'yanü's-Şî'a*, II, 102-103; VII, 293-294; Ağâ Büzürg-i Tahranî, *ez-Zer'â ilâ teşâ-nifi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, II, 152-159; XVII, 276-277; Ebû'l-Kâsım el-Hûfî, *Mu'cemü ricâli'l-hadis*, Beyrut 1409/1989, I, 141-142; VIII, 216-228; Hasan Yusuflî Eşkürî, "Ebân b. Ebî 'Ayyâş", *DMB*, II, 343-344.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

SÜLEYMAN PAŞA, Sarı

(ö. 1098/1687)

Osmanlı sadrazamı.

Bosna-Hersek kökenli olup Hersek'in Prebol kazasına bağlı Hisarcık (Mileševo) kasabasında doğdu (Akün, XIX [1980], s. 17). Babasının adı Mürüvvet'tir. Öldüğünde altmış yaşını geçmiş olduğuna göre 1038 (1628-29) yılı civarında doğduğu söylenebilir. XVII. yüzyılın ortalarında saraya alındı, bir süre buradaki Helvacıyan-ı Hâssa Ocağı'nda hizmet etti. O sırada padişah musâhiblerinden dilsiz Tavşan İbrâhîm Ağâ'nın dikkatini çekti ve bir süre ona kethüdâlık yaptı. 3 Rebülâhir 1080'de (31 Ağustos 1669) divan çavuşlarının başına getirildi. Bu görevde iken Lehistan'la 18 Ekim 1672'de imzalanan Bucaş Antlaşması'nın akdinde hazır bulundu. 20 Zilkade 1083'te (9 Mart 1673) Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa tarafından sadâret kethüdâlığına tayin edildi ve onun vefatına kadar bu görevde kaldı. Görevi sırasında

Sarı Süleyman Paşa'nın Üsküdar'da yaptırıldığı cami